

CONSIDERENTE PRIVIND DATA NAȘTERII LUI ANTIOH CANTEMIR

Acad. **Andrei EȘANU**,
Valentina EȘANU,
cercetător științific la IISD, A.Ș.M.

A NEW POINT OF VIEW CONCERNING THE BIRTH DATE OF ANTIOH CANTEMIR.

Based on written historical sources from the epoch, the authors are bringing arguments that Antioh Cantemir birth date was not, as previously considered, in 1708-1709 period, but in 1710.

Antioh Cantemir, fiul lui Dimitrie Cantemir din căsătoria cu Casandra Cantacuzino, era la o vârstă cu totul fragedă, când după cunoscutele evenimente din vara anului 1711 părinții săi cu întreaga lor familie s-au stabilit în Rusia. Se cunoaște că ulterior, ajuns la maturitate, Antioh a devenit o personalitate de prim rang în viața politică și culturală a Imperiului Rusiei din prima jumătate a sec. al XVIII-lea. Viața și activitatea sa ca diplomat, scriitor și gânditor filosof, s-a bucurat de ample cercetări în multe țări europene, fapt ce a adus la o cunoaștere destul de bună a biografiei și activității sale pe diverse planuri. Cu toate acestea, până astăzi mai ridică semne de întrebare unele aspecte ale biografiei sale. Astfel, pentru simplu motiv că nu s-a păstrat sau nu a fost descoperit vreun document autentic în care să fie arătată data exactă a nașterii sale, se mai poartă discuții pe această temă. Unii specialiști, precum și unele surse de referință (enciclopedii, dicționare ș. a.), arată că Antioh Cantemir s-ar fi născut la 8 septembrie 1708¹, alții afirmă că prin 1709. În unele lucrări este prezentată chiar data exactă – 10/21 septembrie 1708 sau 1709, dar fără să se aducă repere documentare². De fapt, această din urmă dată apare în cea mai timpurie biografie a sa, întocmită pe la mijlocul sec. al XVIII-lea de Octavian Guasco și se crede că informația a fost pusă la dispoziția bio-

grafului de însuși Antioh Cantemir³. Incertitudinile privind data nașterii lui Antioh s-au răsfânt și asupra unor repere cronologice din biografia principelui, căci aceeași diversitate de păreri o constatăm în privința vârstei pe care o atinsese Antioh la sfârșitul anului 1731 – începutul anului 1732, când pleca în misiunea sa diplomatică la Londra. Dacă unii istorici arată că ar fi împlinit pe atunci 22⁴, apoi alții – 23⁵ sau chiar 24 ani⁶, de unde se trage concluzia că s-ar fi stins din viață pe la 35 sau 36 de ani.

Trebuie să arătăm că de fapt nu se cunoaște data exactă a nașterii nici a unui copil al lui Dimitrie Cantemir și Antioh nu este o excepție în această privință. De aceea, în lipsa unor informații incontestabile, istoricii sau alți specialiști și biografi ai acestora sunt nevoiți să recurgă la calcule aproximative. Primul copil în familia lui Dimitrie și a Casandrei – Maria – se consideră, de exemplu, că s-ar fi născut prin 1700, după unii cercetători la 29 aprilie, fără teme documentar⁷. Drept reper în această privință este luată căsătoria părinților ei care a avut loc prin 1699 „după Ispas”⁸.

În stabilirea anului nașterii lui Șerban (Serghei) Cantemir, unul din frații mai mari ai lui Antioh, drept punct de orientare poate servi, după noi, *Panegiricul* dedicat lui Petru cel Mare, scris de tatăl său Dimitrie Cantemir, pentru ca odrasla să-l recite la serbarea de Paști (14/25 martie 1714) în fața unui distins public în frunte cu țarul. În titlul acestei scrieri se arată că recitatorul „în curând urma să împlinească șapte ani”⁹, de unde rezultă că el s-a născut prin 1708, și nicidecum prin 1706, precum se arată în eseul citat al lui N.N. Bantăș-Kamenski.

Revenind la data nașterii lui Antioh Cantemir,

³ Александренко В.Н., *К биографии князя А.Д. Кантемира*, Варшава, 1896, с. 10-13.

⁴ Mihoidea V., *Note cu privire la Antioh Cantemir*, București, 1946, p. 9.

⁵ Кумок М.В., *Российский посланник в Англии А.Д. Кантемир*, в *Вопросы истории*, Москва, 1987, № 2, с. 178.

⁶ Руссева Л., *Поэт-дипломат [А. Д. Кантемир]*, в *Смена*, Москва, 2000, № 1, с. 45; Наумова О., *«Пишу по должности гражданина» 300 лет Антиоху Кантемиру*, в *Человек без границ*, Москва, 2008, № 9, с. 42.

⁷ [Бантыш-Каменский Н.Н.], *Родословие князей Кантемиров*, в кн. Беер [Феофил Сигфрид]. *История о жизни и делах молдавского государя Константина Кантемира, с российским переводом и с приложением родословия кнезей Кантемиров*, Москва, 1783, с. 306-310.

⁸ *Dinastia Cantemireștilor. Secolele XVII-XVIII*, p. 447

⁹ Петру Первому пресветлейшему и державнейшему благочестивейшему. победитель, и всемиловитвейшему самодержцу, Царю и Покровителю своему Панегирическое всесожжение смиреннее творить и приносить, Преславного и богом хранимаго полка Святаго Преображения салдаты Священнашаго Российскаго Государства Князь и Волошский господаревич, нижайший рабъ, Сербанъ Кантемир. В Санктпетербурхе, в лето рождения девы 1714, марта грядущу седмому возраста своего лету. На еллинском диалекте реченное.

¹ Майков Л.Н., *Материалы для биографии князя А.Д. Кантемира*. С введением и примечаниями проф. В.Н. Александренко. Санкт-Петербург, 1903, с. V.

² Discuția și spectrul de opinii exprimate vezi: Елеонская А.С., *Панегирик 1719 г. Из литературного наследия семьи Кантемиров*, в кн.: *Памятники культуры. Новые открытия. Письменность. Искусство. Археология*. Ежегодник, 1990 г., Москва, 1992, с. 28-33. Bobâna, Gheorghe. *Antioh Cantemir, poet, gânditor și om politic*, Chișinău, Ed. Civitas, 2006, p. 15, nota 22 și în compartimentul semnat de același autor în vol.: *Dinastia Cantemireștilor. Secolele XVII-XVIII*. Coord. și red. șt. acad. Andrei Eșanu, Chișinău, 2008, p. 494, nota 1.

trebuie să arătăm că în sfârșit, se pare, a fost identificată o sursă istorică care varsă mai multă lumină asupra chestiunii dezbătute. Este vorba de un alt *Panegiric*, rostit de astă dată de Antioh Cantemir în limba greacă cu ocazia sărbătorii Sfântului Dumitru la 26 octombrie 1719 în incinta Academiei Slavo-greco-latine din Moscova, unde învăța pe atunci, în fața profesorilor și colegilor săi de studii și a unor înalți demnitari invitați. După descoperirea acestei scrieri, în literatura de specialitate au apărut opinii diferite în privința prezenței sau lipsei țarului la respectiva festivitate, precum și în privința paternității acestui *Panegiric*. Dacă primul aspect a fost rezolvat, demonstrându-se că la acea dată Petru I era cu totul în altă parte și nu a asistat la această serbare, apoi, cât privește paternitatea, discuția mai continuă.

După unii istorici, *Panegiricul* ar fi fost scris chiar de Antioh Cantemir, un copil, precum se știe, deosebit de înzestrat, iar după alții – de Ivan Ilinski, unul dintre profesorii săi, sau de Dimitrie Cantemir.¹⁰ Noi atribuim această lucrare celui din urmă, deoarece scrierea în cauză nu numai că se aseamănă după formă foarte mult cu *Panegiricul* din 1714, dar și prin faptul că în cuprinsul discursului sunt făcute unele aluzii fine la suferințele prin care a trecut principele moldovean în 1711, comparabile cu cele ale Sfântului Dimitrie de Solun. Cum acest martir a închinat de bună voie „coroana” lui Iisus, Dimitrie Cantemir a închinat-o țarului Petru cel Mare.

Din punctul de vedere al problemei abordate lucrarea la care ne referim este importantă prin faptul că ne aduce un punct de sprijin mai sigur în privința datei nașterii lui Antioh Cantemir. Or, chiar în titlul desfășurat al *Panegiricului* se arată că era rostit de tânărul principe la 26 octombrie 1719, pe când acesta era în al zecelea an de viață „... грядущу десятому возрасту его лету ... лета господня 1719 октября в 26 день ...”¹¹, de unde și concluzia că acest fiu al lui Dimitrie s-a născut fie după 26 octombrie 1709, fie în primele luni ale lui 1710. Cu alte cuvinte, în scurtă vreme după festivitatea arătată mai sus Antioh trebuia să împlinească zece ani. Acest indiciu cronologic, care îl

¹⁰ Originalul acestui opuscul, se pare nu s-a păstrat, fiind descoperit relativ recent traducerea acestuia în limba rusă în Muzeul Istoric din Moscova. Discuția care s-a iscat în privința acestei descoperiri vezi: Елеонская А.С., *Панегирик 1719 г. Из литературного наследия семьи Кантемиров*, с. 28-33.

¹¹ Ibidem, с.29.

aduce chiar tatăl copilului, este cel mai apropiat de data nașterii lui Antioh din câte se cunosc până în prezent, ceea ce ne-a determinat să dăm prioritate celor scrise de Dimitrie Cantemir și să considerăm că Antioh Dimitrievici Cantemir s-a născut, probabil, la hotarul anilor 1709-1710.

În final, vom încerca să răspundem la întrebarea – cum au apărut în tradiția familiei lui Dimitrie Cantemir, fixată de N.N. Bantâș-Kamenski¹², anii 1706 și respectiv 1708, drept date ale nașterii lui Șerban și, respectiv, Antioh Cantemir. Fostul domn al Moldovei, cu toate că ținea minte data nașterii copiilor săi (aceasta se vede clar din *Panegiricile* sale), s-a lăsat silit de împrejurări să-i arate pe Șerban și Antioh mai în vârstă cu circa doi ani. Se pare că el a făcut conștient acest lucru pentru ca fiii săi să fie trimiși la studii în instituțiile de învățământ din Rusia sau chiar în străinătate¹³. Căci, în corespundere cu ucaturile țarului, emise între anii 1701-1721, copii de nobili erau dați la învățătură în diferite școli de la 10-12 ani¹⁴. De aceea Dimitrie Cantemir, pentru a-și vedea date odraslele cât mai curând la studii, în mod intenționat i-a prezentat mai în vârstă pe cei doi fii ai săi. Până la urmă, această manevră i-a reușit doar parțial, căci deja prin 1718 Antioh studia la înalta școală moscovită arătată mai sus. Cât privește rugămintele sale de a-și trimite fiii la studii în Europa, Petru I le-a lăsat fără atenție.

Un ultim considerent care ne-a determinat să credem că Antioh s-a născut la sfârșitul lui 1709 sau în primele luni ale lui 1710 este și faptul că însăși Antioh, când pleca în misiunea sa la Londra la începutul anului 1732¹⁵, spunea că avea 22 de ani. Ceea ce ar însemna că el s-a născut prin 1710.

¹² [Бантыш-Каменский Н.Н.], *Родословие князей Кантемиров*.

¹³ Precum se știe, Dimitrie Cantemir a făcut în repetate rânduri demersuri către țar ca să i se permită acest lucru. O aluzie la dorința sa de a-și trimite copiii săi în străinătate se conține în documentul din februarie 1721 (Ciobanu Ștefan, *Dimitrie Cantemir în Rusia*, București, 1924, doc. XXXV, p. 107-109), iar în testament această rugămintă este formulată într-un punct aparte (Цвиркун В., *Эпистолярное наследие Дмитрия Кантемира. Жизнь и судьба в письмах и бумагах*, Chișinău, 2008, p.280-283, punctul 4).

¹⁴ Константинов Н.А., Струминский В.Я., *Очерки по истории начального образования в России*. Второе издание, Москва, 1953, с. 39-41

¹⁵ Bobâna, Gheorghe, *Antioh Cantemir, poet, gânditor și om politic*. Chișinău, 2006, p.54.